

Paa det mægtige Hav ...

Jens Kruuses anmeldelse af Herman Melville: *Moby-Dick eller Hvalen*, oversat af Mogens Boisen

Jyllands-Posten, 14. april 1955

Der findes bøger, hvis Skæbne nok kan faa den "almindelige Læser" til at godte sig en Smule og gnide sig triumferende i Hænderne – thi mellem Verdenslitteraturens mægtigste Værker er der et Par Stykker, som virkelig er blevet oversat lige til vore Dage, om ikke glemte, saa dog undervurderede i næsten katastrofal Grad.

Det største Enkeltværk, den nordamerikanske Litteratur har givet Verden, sammen med Whitmans Digte og Poes Noveller og Mark Twains Romaner det mest originale, ja ret beset det eneste helt store USA har ydet til Verdenslitteraturen, nævnes overhovedet ikke i den autoritative danske Litteraturhistorie, der udkom for 50 Aar siden. Bogen har en beskeden Plads i den Verdenslitteraturhistorie, Niels Møller udsendte i 30'erne, ledsaget af et Par uvillige og velvillige Grynt, og i Francis Bulls "Verdenslitteraturens Historie", der udkom paa Dansk i 1947, findes den ikke! Den mest omfattende Litteraturhistorie over Tiden fra Renæssancen til vore Dage, Paul van Tieghems, siger om Forfatteren, at han "var Matros, Desertør og Eventyrer og levede paa Sydhavsøerne, skrev Romaner om Livet til Søs og om de endeløse Have. Han blander realistiske og fantastiske Elementer mellem hinanden med et vist Talent, og han forsøger sig som Psykolog ... det ser ud til, at han nu om Dage atter er ved at komme i Kurs".

Ogsaa Shakespeare blander realistiske og fantastiske Elementer mellem hinanden med et vist Talent. Han og Homer er dem, med hvem Herman Melville, Moby-Dicks digter, kan sammenstilles.

Jo, her er Grund til at le en Smule af Litteraterne. Paa den anden Side er det egentlig herligt, at der er saa stor Rigdom i Verden, at vi stadig kan gøre Opdagelser. Uudforskede, hvide Pletter findes paa Kulturens Kort.

*

Man maa forestille sig en Mastodont af en Bog. Det er en Roman paa sine 600 store Sider. Der staar de særeste Ting i den. Fortællingen afbrydes af meget grundige Beskrivelser af Hvalfangstens Teknik, Hvalernes Fysiologi, Hvalskibes Indretning.

Hvis en moderne Læser vil have et kort Begreb om, hvordan "Moby Dick" virker, faar han det nærmest ved at sammenligne den med visse erindringsbøger fra den sidste Krig. Jeg tænker paa, hvordan f. Eks. flyvere, der har været stærkt optaget af at berette om Jagten paa Fjenden, om Maskinernes tekniske Udstyr, om Livet i Messen eller paa Flyvestationerne, om Eventyr i farlige Situationer, pludselig kan standse og tale om det forunderlige i at være alene som Agterskytte ude i Nattens sorte, violette Verden eller om den guddommelige Fornemmelse, Jagerflyveren kan faa i den fuldkomne Ensomhed, disse Spring i Menneskers Tanker og Opleveverden, noget forunderligt og hemmelighedsfuldt forbindende mellem den groveste Handlings jævne Mænd og en anelsesfuld, dyb og spindelvævs-let poetisk Erkendelse, mellem en snæver, olie-dryppende Viden og Kunnen og Kamp og vidtfavnende Fornemmelser overfor den menneskelige Tilværelses Grundbegreber – det er alt dette, der kommer nærmest til Moby Dick i vore Dages Læsning.

Den bærer samme Præg af Nærhed ved Tilværelsens Vælde, samme grusomme Ægthed som de unge Heltes Forsøg paa at genkalde nogle forunderlige Stunder.

Romanen er skrevet, mens Homer, Shakespeare, Cervantes og Dante Alighieri

saa Amerikaneren over Skulderen.

*

Amerikaneren hed Herman Melville. Han levede fra 1819 til 1891, var af fin østlig Familie med gammel Rod i Landet og Europa, blev fattig, rejste en Del, giftede sig, deltog i New Yorks (beskedne) litterære Liv, skrev en Række Romaner og Rejse-skildringer og udsendte i 1851 den mægtige Roman, som faa lagde videre Mærke til og færre syntes om. Derefter levede han jævnt ubemærket til sin sene Død.

Hans mægtige Roman er glimrende Handling, fortræffelig Psykologi, intensiv Prosalyrik, sagkyndig Rejsebeskrivelse, teknisk Kundskabsmeddelelse og fändenivoldsk Eventyr paa een Gang.

Hovedsagen er, at man overalt i den har fornemmelsen af, at den handler om alting. Intet mindre.

Nu maa man ikke misforstaa Bogen – den er ikke symbolsk eller allegorisk. Man kan sagtens læse den som een, der hele Tiden ”betyder” noget, saadan at hvalfangerskibet er Verden, Kaptajnen Mennesket i diktatorisk Udfoldelse, Besætningen alle Folkeslag osv. – disse Læsemaader er mulige, forsvarlige og forklarlige. Men de er blot ikke nødvendige. De er kunstfærdige til ingen Nytte.

Thi i selve sin poetiske Holdning rummer Moby Dick netop dette al t, der søges indlagt ved unyttige Tydninger af Detaljerne.

De to Storværker, den kommer nærmest, er Homers Iliade og Dantes Guddommelige Komædie.

De fortæller som Moby Dick om konkrete Begivenheder. De fortæller om mægtige og farlige Oplevelser. De fortæller om Mennesker, der er løsrevet fra en Hjemverden, som dog fylder dem.

De fortæller først og fremmest om Men-

neskets Forhold til Tilværelsen og Tingene, realt, direkte, konkret, men altid saadan, at der bag de mange rige, muntre, sørgelige, drastiske, dagligdags eller utrolige Detailler og Hændelser, anes noget mere, et Forhold til Tilværelsens hele Problematik, saadan at Sorgen er fyldt af Fryd og Glæden af mørke Anelser, at Tragedien løfter og fører videre, den lystige Hændelse gør dig angst og ensom.

*

Moby Dick er en mægtig, hvid Hval, en gammel Krabat, hvis Krop og Finner er fuld af Harpuner og Fangliner. Altid er den sluppet fri. Men den har en uforsonlig Fjende. Det er den amerikanske Skipper Kaptajn Akab. Han skal paa sædvanlig hvalfangerfærd, men han har en hemmelig Mission paa egne Vegne – at opsøge og dræbe Moby Dick.

Romanen fortæller om denne Hvalfangerfærd og om det endelige Resultat af den vanvittige Jagt paa een Hval – en Jagt over Klodens Oceaner paa en beskeden Skonnert.

Den hvide Hval med en Pukkel som et Isbjerg lever paa mægtige Dybder, men man ser den nu og da. Det kan falde den ind at splitte Hvalfangerflaaden, at knuse en Baad med et let Dask at Halen, at redde nødstedte Hvaler, og den bor paa hele den sydlige Klode, Jorden rundt. Mange har set den, mange er kommet den paa Harpunhold, ingen har fanget den.

Færden gaar ud fra Nantucket, en Ø i det østlige Amerika, hvis By er Hjemsted for de mægtige Hvalfangerflaader, hvormed Amerikanerne i det nittende Aarhundrede – før Nordmændenes og Briternes Tid – domine-rede Jagten paa Verdens største Dyr.

Historien fortælles af een, der hedder Ismael. Saadan begynder Bogen forøvrigt: ”Kald mig Ismael!” Han har valgt sig Navnet, det samme som det, hin udstødte har, der ikke regnedes til Patriarkernes Slægt,

skønt han var Abrahams Søn.

Han er tilsyneladende noget af en Amatør. Forfatteren selv kunde tænkes at være saadan een, der ikke har bedre at gøre, og derfor tager Hyre. Han er udenfor, han er den eneste overlevende ved Bogens dramatiske Slutning, og hans Redning sker paa en grotesk og fantastisk Maade – han findes drivende i en Ligkiste, hvorpaa Livets sære Symboler er indridset. Han findes af et andet hvalfangerskib, ”Rachel”, der søger efter en savnet Baadsbesætning. ”Det var Rachel, der under det stadige Krydstogt efter sine savnede Børn kun fandt endnu en forældreløs”.

Romanen begynder med mærkelige Møder i Skibets Hjemhavn, med en stor og besynderlig Prædiken over Emnet om Jonas i Hvalfiskens Bug, holdt af en Sømandspræst i en Kirke, hvor Trappen til Prædikestolen er en Lejder og Væggene overfyldt med Ligtavler for omkomne Sømænd.

Her føres Talen om Leviathan, det mægtige Uhyre, som er Livet og den hvide Hval, Hvalen, som slugte Jonas, Tilværelsens dunkle Kræfter, og her indvies da den Rejsende til det mægtige Togt.

Og saa er Værket i fuld Gang. Nu sker der noget forunderligt for læseren: Han sluger Eventyrberetningen, han samler sig om de tekniske Enkeltheder, han forbløffes over dette Væld af Humor, Poesi, af forvredne og vilde Menneskeskæbner, af Natens stille Ro, af mægtige Skæbner – men hele Tiden ved han, at der er noget mere. Han oplever en Bog med Hændelser og Mennesker, men ofte standser han forpustet, som naar een faar Ro til at stoppe Tidens Gang og mærke Tilværelsens Fylde overalt.

Der er Sejr i Moby Dick, Storm og Havsnød, Stilhed og susende bidende Vind, Sol og Kulde – men det er altid mere end netop det konkrete. Det er Universets Vejr, langt ind i Mennesket, man her oplever.

Der staar en granvoksen Sømand til Rors. Han er en af dem, der drager til Havs igen, naar han kommer hjem fra et fireaars Togt.

”Ved du nu Besked, Bulkington? Aner du nu Omridsene af hin udødelige, uudholdelige Sandhed: At al dyb, alvorlig Tænkning kun er Sjælens ufordærvede Bestræbelse for at blive ude paa sin Uafhængigheds aabne Hav, mens Himlens og Jordens vredeste Vinde sammensværger sig om at kaste den ind paa den forræderiske, trælbindende Kyst?”

Men, tilføjer Digteren, den højeste Sandhed bor i det uendelige, det grænseløse og er uhaandgribelig som Gud selv.

Det er paa denne Uendelighed, som altsaa ogsaa er Havet, Bogen færdes, det er ind i den, Melville fører sin Læser.

Paa dette Punkt er det, man skal gribe og forstaa hans Bog, snarere end i den kunstfærdige Udlægning, der let kan blive til, at man indlægger sin egen Filosofi i det rummelige og billedrige Storværk. Man skal fatte, at hver Vind, der bider saltvandsfrisk og realistisk ind i Læserens Kind, samtidig er et Mysterium og et Bud fra vide, fjerne Uendeligheder.

Hvert Menneske i Bogen – og den myldrer med glimrende, sære, vittige, livfuldt gjorte Typer – er en Drøm om noget uhaandgribeligt, og hver Drøm er jordbunden og solid.

Omkring alt dette ligger Havet. Havet er et af de store og stadigt fængslende, stadigt dragende Mysterier i vor Verden. Det ved vi, det vidste alle Generationer af Menneskeslægten. Her er den Bog, som bruger Havet til paa een Gang at gøre Mysteriet større og Fornemmelsen af dets Vælde farligere.

Havet truer. Dér sejler det lille Skib, skrøbeligt og i et vanvittigt Ærinde. Kaptajnen vil oplede Leviathan og dræbe Uhyret. Opgaven er gigantisk, netop saa kolossal, at den ægger og kalder og driver Mennesket fremad, selve Vanviddet i Tanken er gripende.

Livet gaar sin Gang om Bord hos os og om Bord hos de andre. Imens truer Havet udenom. Dybt nede lurer Døden, omkring Skibet truer Døden, fra Himlene kommer Døden hvinende, men Mennesket æder, drikker, jager sine Drømmes Fantomer.

Det er til at forstaa, aldeles som det er til at forstaa, at Krigen gaar sin Gang, Dagliglivet blomstrer og visner hos Homer, mens Tingene lurer, Menneskets Svaghed fører det mod mægtige Højder og svimlende Dybder.

Det er selve Tilværelsens Poesi – uden Udlægning.

Kaptajn Akab (han bærer Navnet paa en Oprører fra Biblen) har sat sig Idealists mægtige Maal: Han drager ud for at dræbe det onde. Saadan gjorde den blinde Don Quijote ogsaa. Men Akab raser, hvor hin anden drømte. Han er en af de mægtige, sorte himmelstræbende Skikkelser i Verdens Digtning. Som Faust, som Lucifer, som Prometheus, anerkender han ingen Grænser – Mennesket vil gribe ind i Guds Orden.

Alt det fornemmer vi, mens Sejladsen gaar, og mens vi oplever Tilværelsens solide Realiteter, Mad og Drikke, Hvalfangstens Teknik, de smaa Skonnerters Chancer, Hvalbaadene, som roes hen imod disse Uhyrer, der er stærkere end en Elefantflok, og som kan knuse de fem Mand og deres Baad ved den mindste bevægelse, hidsigt hugger man løs i dem. Vi erfarer ogsaa, at Hvalfangerskibet er et af en stor amerikansk Flaade paa 710 Skibe med en Snes Mand om Bord.

Det er knagende spændende, netop saa spændende som de mest vanvittige Rejsebeskrivelser, det er ind til det raa og tørt saglige virkelighedsbetonet – men det er samtidig et mægtigt Billede af Livet.

Vi er alle om Bord.

Moby Dick er i Sandhed et af Verdenslitteraturens Storværker. Man kan aldrig slippe i Land, naar man først er kommet

med paa dens Rejse.

Man var der jo selv, inden man blev sig det bevidst.